

A MAGYARSÁG

ÍRTA

RAVASZ LÁSZLÓ

MA TÖBBET FOGLALKOZUNK azzal, hogy mi a magyar, mint eddig. Azért, mert megéreztük: sürgősen szükséges a magyarság öntudatosítása. Ebben van jó is, van rossz is. Rossz az, hogy valahányszor okoskodunk egy érzés felett, maga az érzés kezd másodrendűvé válni. Amikor elmélkedünk a szerelemről, az érzés nem olyan erős, mint amikor reflexió nélkül, vakon és mélyen szeretünk. Viszont jó benne az, hogy minden természetes érzés, vagy magától értetődő állapot az öntudatosítással elkülönül, kitisztul és megerősödik. Sem a honfoglalók, sem a kurucok nem kérdezték, mi a magyar. Tudták, hogy magyarok, létük egy volt magyarságukkal, s érezték, hogy bennük a magyarságot pusztítanak el, s a magyarságban őket. Magyarságuk existenciális volt s legkevésbé a lét szokott gyakorlati kérdés lenni. Ma azonban finom repedés választja el egymástól a magyarság és az existencia fogalmát. Felbukkant itt is, ott is az életkérdés világosságával az a nagy kérdés, hogy vajjon kell-e a magyarságért a létet, illetve a létért a magyarságot feláldozni? A kisebbségi, vagy szétszórtságban élő magyarokra gondolok elsősorban, de gondolok más népek életpéldájára: osztrákokéra, csehekéra, tótokéra; nem utolsó renden azokra az emberekre, akik a zsidótörvény következtében kerülhetnek ilyen döntés elé. Érthetően, egyre általánosabbá válik az a felismerés, hogy nemzetünk fennmaradása öntudatosabb és erősebb magyar

ság kialakulásától függ. Szükség tehát a magyarságot erősíteni. Az erősítés lehet fizikai és szellemi, de fizikai is csak akkor, ha előbb szellemi, azaz öntudatosító.

Ez az öntudatosítás két nagy részből áll: egy ismereti és egy akarati részből. Jobban kell ismernünk, mi a magyar és jobban kell akarnunk, ami magyar. Megértés és becslés az a két tévékenység, mellyel létünk gyökerét, a magyarságot megerősíthetjük, nemzetünket megmenthetjük és felvirágoztathatjuk. Kétségtelen, hogy a magyarság az egyetemes embert szellemnek egyrészt egy olyan minősége, amely beláthatatlan sokféle tényrendszerben testesül meg, másrészt egy olyan magatartás, amelynek bizonyos cselekvésekben és alkotásokban meg kell valósulnia. Ebből következik tárgyunk elágazása s dolgozatunk fő két része: a magyarság, mint tény és a magyarság, mint érték.

A MAGYARSÁG, MINT TÉNY

ELŐSZÖR A MAGYARSÁGOT úgy kell vizsgálnunk, mint egy csomó ténynek az összefüggő rendszerét, sőt mondhatnám, hogy egy csomó összefüggő tényrendszert. Nem kérdezzük most, hogy jó-e a magyarság, vagy rossz, hasznos-e, vagy káros, értékes-e, vagy értéktelen, kívánatos hogy legyen, vagy ne legyen: egyszerűen megállapítjuk, hogy van, itt előttünk jelenik meg, ki terjed a térben, végbemegy az időben, tehát az emberi ismeret azt mondja: adottság, a hit azt vallja: teremtmény. Tudomásul kell vennünk, hogy van és rászánjuk magunkat, hogy megismerjük. A magyarság előttünk egy óriási és szövevényes valóságdarab, s mindenestől fogva ontológiai világképünknek egyik fontos alkotórésze.

Ha hozzáfogunk a magyarság megismeréséhez, már az első

lépésnél kiderül, hogy ez bizony igen nehéz dolog, a tárgy nagyságánál és bonyolultságánál fogva egyaránt. Nagyságánál fogva átnyúlik a lét különböző méreteibe. Pl. a magyarságot vehetnem tárgyi és vehetnem alanyi értelemben. Tőlem független, egészen más, mint én, s ha én nem vagyok, magyarság akkor is van, mint ahogy volt addig, amíg nem születtem és lesz, amikor már én nem leszek. Ez a magyarságnak tárgyi képe. De a magyarság bennem is megvan, mint személyiségemnek egyik döntő fontosságú belső minősége. Ha pl. elveszne odakünn a magyarság, elszüllyedne úgy, mint a Szent Anna tó meséjében a gonosz várúr kastélya és birtoka, bennem akkor is megmaradna s élne, mint képek, érzések, ítéletek, alapmeggyőződések és elszánások szétszakíthatatlan szövedéke. Mindebből én újra meg tudnék alkotni egy kis darab magyarságot, s ha gyermekeim, házam népe, környezetem átvinné belőlem ezt a lelki valóságot, újra megeredhetne tárgyi életfolyama is. Jártam amerikai gazdaságokban, s ott egy-egy kis tanyán tiszta magyar világot találtam; ház, udvar, szérűskert, bútor, étel, ital, képek, könyvek, emlékek, érdeklődések, vágyak, tervek annyira közösek és ismerősök voltak, mintha csak egy marosmenti atyafi házában tettem volna látogatást. Kanada nyugati részén nagy magyar telepek vannak, többezerholdas magyar parasztgazdák gyűlnek össze s vasárnap délutánonként csendes pipaszó mellett elpolitizálnak. A magyarság tehát lehet tárgyi és lehet alanyi dolog.

Másik megoszlása a magyarság valóságának az, hogy a magyarság félig természet, félig szellem. Embertani, földrajzi tény szövedék, akár ha azt nézzük, milyen a fajtája, akár ha azt, miképpen függ össze a természettel és hogyan alakul a természet kényszerítő következményeihez képest; de ugyanakkor szellem is a magyarság, mert egy nép életében, alkotásában, észjárásában, jellemében és történelmében jelenik meg, tehát tárgya a néprajznak, néplélektannak és művelődéstörténetnek. Azonkívül

a magyarság sors is, észszerűtlen és megdőböntő összefüggése embernek és világnak, állandóságnak és erőhatásoknak, lényeknek és formának, eleveelrendelésnek és szabadakaratnak, egyszerűval olyan valami, ami átnyúlik a metafizikai megismerések világába.

E nehézségek nemcsak a magyarságnál tapasztalhatók, hanem minden más népnek a megismerésénél. Nem csoda, ha legyőzősükre különböző módszerek keletkeztek. Egyik módszer az, ha egyik nép legjellemzőbb vonásait, azokat, amelyek nyilvánvalók és szembetűnők, leírom s rögtön összehasonlítom egy másik népnek megfelelő, de valójában mégis különböző vonásaival. Minél többféle oldalról, többféle kapcsolatban végzem ezt az összehasonlítást, annál inkább elérhetem, hogy a végén az összes egybevetett népek jellemét megközelítően megismerem és ábrázolom. Ez az összehasonlító módszer. Másik módszer az, amikor elmondom egy nép kialakulásának a menetét abban a sorrendben, amint a természeti és földrajzi viszonyok történelmét alakították és történelme folyamán visszahatott ezekre a viszonyokra. Ez volna az eredeztető vagy genetikus módszer. Szeretik követni az emberek azt a módszert is, amikor valamely más honnan, rendszeren világnézeti előfeltételekből vett magyarázó elvet átsugározatnak minél több lehetséges tényen s ezzel a sajátosságuk nagy részét megokolni vélik. Ez a magyarázó módszer. Újabban általánossá vált az ún. dialektikus módszer is, amely egy roppant nagy és bonyolult ismereti tárgyat azzal jellemez, hogy merőben ellentétes ítéletek ikerpárjait alkalmazza rá mindaddig, amíg az egész ismereti anyagot ezekben az ellentétes ítéletekbe beleillesztette. Miután feladatunk az, hogy a lényeges és jellemző vonásokat, azt, ami a magyarságban általános és különös, állandó és változó elem, úgy kapcsoljuk egybe, hogy egyik a másikat megvilágosítsa s a szükségszerűség és igazság érzését keltse, magam részéről leghelyesebbnek az ún. n.

intuitív módszert tartom. Ez igyekszik megragadni a magyarságnak belső alkatát, azt a goethei ősmintát, a schopenhaueri ideát és ennek tárgyasulását látja a külső jelenségekben. A külső jelenségek egybegyűjtésére használhatok összehasonlító vagy dialektikus módszert, végezhetek származtatást vagy magyarázást, végeredményben azt csinálom, hogy az alapvető jelentésekkel igazolom a részjelentéseket és a részjelentésekkel világosítom, dolgozom ki és juttatom teljes érvényhez az alapjelentés igazságát. Nem áltatom magam azzal, hogy ez a végleges és helyes módszer, csupán azt állítom, hogy végezetül is minden módszer ide jut s ezt cselekszi; jobb tehát akkor ezt megvallani.

Az elmondottakból az is nyilvánvaló, hogy egy ilyen tárgy nál roppant nagy lehetőségek vannak a tévedésre. Miután a magyarság nemcsak tárgyi, hanem alanyi dolog is, igazán csak magyar ember tudja megmondani, hogy mi; ha másvalaki látna hozzá, benne is a magyarságnak, mint alanyi valóságnak, vala milyen formájában élni kellene De ez nemcsak a tárgyi megismerés lehetőségének a feltétele, hanem alkalom arra is, hogy rokonszenv és ellenszenv, szeretet és gyűlölet vegyüljön bele a kutatásba. Az elfogultság kovásza magában a műben szörnyű pusztítást végezhet. Lehetséges az, hogy a goethei mintát nem pillantom meg, hanem ahelyett sajátmagamnak többé vagy kevésbé igaz és szellemes ötletét helyezem bele a megismerendő tárgyba. Ebből az következik, hogy a beláthatatlan tény rengetegből csak azokat veszem ki, amelyek ötletemet igazolják, minden mást, tudva vagy öntudatlanul, elhallgatok. Megtörténhetik az, hogy a magyarságot nem önmagában akarja valaki megérteni, hanem egy másik nép életkörülményeit, jellemét alkalmazza reá s pl. a némettel, a franciával méri a magyart. Nagy tévedésekre ad alkalmat, ha túlságosan hiszek e tárgyban mások, főképpen nagy magyarok nyilatkozatának. Megtörtén-

hetik, hogy egy ilyen nyilatkozat nem a tárgyi megismerés eredményeit hozza hideg, észszerű megállapításban, hanem egy izgott és szenvedélyes lírai kitörést. Milyen helytelenség volna a prófétai kitöréseket, a szent harag látás beszédét egy nemzet hideg és ítéletes jellemzéséül fogadni el. Mindezeket a hibákat szinte egyesíti magában dr. Prohászka Lajos könyve: „A vándor és a bujdosó”. Amellett, hogy ebben a könyvben egy kiváló szellem és jeles író nagyrabecsülendő irodalmi értékeit látjuk, sajnálattal kell megállapítanunk, hogy hamis képet rajzol a magyar leikről. Először azért, mert a németből akarta megérteni a magyar szellemet, másodszor azért, mert a magyar szellemet a német torzképének látja; azután profetikus nyilatkozatokat, főképpen Széchenyi és Ady izgott, feddőző, ostorsuhogtató nyilatkozatait a magyar lelki minőség hű és valódi képéül állítja. Végül a tények felsorolásánál nagy egyoldalúsággal tolmácsol és hallgat el. Mindezekből egy elvetélt, megromlott magyarság-eszményt hoz ki. Ilyennek a hirdetése pedig alkalmas arra, hogy csakugyan ilyenné tegyen egy népet, ha abban egyébként is megvan a hajlandóság a szegénylegényes, kurucos, céltalan, hontalan bújdosásra, garabonciás diákok és futóbetyárok termelésére. Néha hasonlít a magyar ahhoz, amilyennek Prohászka festi, de csak a kivert, letört, csatát veszített és bitang magyar.

Ezekután megpróbálom elmondani, hogy milyennek látom a magyarságot. Fájdalom, szakmunkát nem tudok írni; ezt talán ma még más sem tudna. Egyetlen előnyöm, hogy a kérdés minden ágában egyformán műkedvelő vagyok, tehát egyes kérdésekben való különös szakszerűség nem fogja zavarni a képösszhangját. Nincs is más igényem e fejtegetéssel, csak megmutatni: a kor egy adott pontján egy magyar ember minek tartja a magyarságot.

SAJÁTSÁGOS LEHETETT a magyarság belső tapasztalásában az az egymást kirekesztő ellentét, amely a honfoglalás előtti és utáni életérzéseket egymástól megkülönböztette. Azelőtt övék volt a világ egyik legnagyobb fensíkja, határtalan pusztaságaival, korlátlan barangolási lehetőségeivel; azután bekerültek a Kárpátövezte medencébe, körülfogta őket egy óriási gránitkarám, a Kárpát-hegység félkaréja, s a nyílást elzárták az Alpok nyúlványai. Ezt a területet a magyarság soha sem tudta teljesen kitölteni; nagy összefüggő foltokban helyezkedett el benne és engedte, hogy közötesen az itt talált vagy ide bevándorolt idegenek építsék meg a maguk életüket. Maga a terület földrajzilag és főképpen éghajlat dolgában szintén tagolt: a Kis-Alföld a pitvar, Erdély a szerszámos és a fegyveres kamara, az Alföld maga a nagy ház, a nagy lakószoba. Magától tagozódott tehát az ország dunántúli részre, duna-tiszai síkságra és erdélyi medencére. Mindegyiknek más a földje, más az éghajlata, mindenik külön gazdasági egységet alkot. Ne csodálkozzunk rajta, ha a történelem is fejlesztette ezt a tagoltságot és hozzájárult ahhoz, hogy a nyugati és a keleti magyar lélek között különbség támadjon. A nép, mielőtt idejött volna, már erős keveredésen ment keresztül, itt pedig ezer esztendőn keresztül szakadatlanul rajta szűrődött át a germán, szláv és török néprétegek közlekedése. Történelme folyamán sokszor irtották ki a nép jelentős részét s előbb természetes folyamatképpen, a történelmi nyomás hatására következett be nagy bevándorlás, később öntudatos és messzirenéző telepítési politikával igyekeztek fajiságának erejét meggyöngíteni. Mégis magába olvasztott teméntelen idegenséget és magyar szellemiségét rányomta a beolvadt elemekre. Ma már nem lehetne megmondani, hogy a legtisztább és legtörzsökösebb magyar rétegek közül is melyik volt merőben idegen származású. Társadalmában különböző rétegek alakultak ki. Katonanemzet, pásztor-nemzet, földművelő

nemzet, politikusnemzet egyképpen a magyar. Ha azt nézzük, hogy történetének mi volt az a végső hatása, szinte azt mondhatnám, összbenyomása, amelyik lelkületét különösképpen alaki tóttá, azt mondom: mindig árvának érezte magát a nagy világban, mindig idegen volt számára a körülötte levő világ és ő is a körülötte levő világ számára; mindig a lét és nemlét kérdésével volt elfoglalva, az élet és halál kockajátékát játszotta; valami megfoghatatlan végzetszerűség jellemezte történetét: ha egy kicsit megépült, elbukott; viszont legmélyebb elbukásából hamar lábra állott; mindig készen állt a legrosszabbra is, de azért nyugodtan végezte munkáját. A fenyegető lehetőség lég kevésbé sem zavarta, s midőn a csapás bekövetkezett, úgy fogadta, mint valami természetes eseményt, régvárt vendéget. Szigetlakókban, akiket időnként elsöpör és tönkretesz az árvíz, vagy tűzhányóhegyek oldalára telepedett községek lakóiban alakul ki ez a lelkület; szántanak, vetnek, mintha semmi sem fenyegetné őket, s mikor jön az elemi csapás, minden erejüket összefogva igyekeznek menteni azt, amit lehet. Nem panasz kodnak, nem jajgatnak, távol áll tőlük a képzelődés, aggodalmaskodás. Ezzel valami nyugodt egykedvűség alakul ki ben nők étellel és halállal szemben. A magyar ember az életet nem habzsolja nyugtalanul, mohón, mintha ma akarná felhajtani a holnapi kelyhet is s ha eljön az órája, felindulás és jaj vészé kelés nélkül dobja el a félig kiivott kelyhet. Nem csodálkozik, nem panaszkodik, nem szereti ha szánják s a holnapi nap árnyékával nem sötétíti el a máét.

S ha most közelebbről nézzük s megkérdezzük, hogy milyen ennek a népnek a szellemi alkata, észjárása, azt mondhatjuk, hogy a magyar szellem tagolt, nagy egységekben dolgozó, egyen letes, egyszerű, tömör. Látszik ez abból, hogy a magyar nyelv képekkel dolgozik inkább, mint fogalmakkal, hasonlít ahhoz a festőhöz, aki nagy foltokkal ábrázol, egységekkel mondja el a

részleteket is. Hasonlít ahhoz az épülethez, amelyben a falat a kövek nehézkedése tartja össze inkább, mint a közéjük rakott vakolat vagy az összkötéseknek és kapcsolásoknak finoman kidolgozott rendszere. Beszélgetésében is átlag kevés szóval él, sokat mond a hangsúllyal s lényeges társalgási tényezője a szünet. Nem hajlamos az elvonásokra; az absztrakció egy bizonyos magassága már nem érdekli, üressé és értelmetlenné válik számára. Nem hajlamos rendszerezésre sem, szereti a világ képét nagy egységekből állítani össze s köztük éppen csak a legszükségesebb kapcsolatot létesíti. Rendszercsinálási kedvtelése sohasem volt. Tömör annyiból, hogy gondolkodása és kifejezése súlyos; nincs meg benne a pattanó, szikrázó könnyűség még akkor sem, ha a játékos kedve egészen kifejlődött. Reálisnak kell mondani a magyar szellemiséget és józannak. Egészen távol áll tőle a spekuláció, nem hajlamos az ábrándozásra. Realitása azonban nem teljes: minden magyarba bele szakadt egy foszlány a puszták tündéri igézetéből, a délibábból. Helyezköötttsége és az előtte feltáruló rettentő távolság kész teti arra, hogy túl a lehetőségeken elgyönyörködtek távoli álmok csillogó foszlányaiban. De lehetetlen magyar Don Quijotét elképzelni, aki lóra ülne, hogy megússza a délibábok vizét. Szeret mesélni és mesemondásába a sajátmaga világát, életét viszi által egy megnagyobbított és megszépített világ boldog lehe tőségei közé. A bojtárlegény királyfi lesz, a királyfi bojtárnak öltözködik; a gonosz mostoha csele felsül, a fiatalok boldogok lesznek; aranynyájak legelnek aranymezőkön, de sem kozmikus csodákat, sem átöröklött démonológiát, sem dualista világszatát mesemondásában nem találunk. Első emlékei a keresztyénség felvételekor elpusztultak, mesemondásának történelemelőtti eredete eltűnt s azt lehet mondani, hogy mesevilágából lényege sen hiányzik a múlt.

Napsütötte pusztákon, fénnel betöltött völgyekben, kedves,

sugárzó dombokon élte le életét, Közép-Európának legszárazabb és legnapfényesebb földjén: nem csoda, ha tiszta, erős színei vei mély és igaz távlat, zavartalan valóságlátása nagy világossággal kapcsolódik. Szellemiségében is sok a napfény; tiszták, biztosak a méretek, nem mosódnak el az alakok; lényét öntudatlanul is világosságból valónak tartja a magyar. Amit nem ért meg, neki meg kell magyarázni: magyarrá és világossá tenni. Nincs érzéke a félhomály, az ismeretes chiaro oscuro iránt. Meséiben, költészetében nem szerepel a köd, az angol-szász és germán mondavilágnak ez a legfontosabb hangulat csinálója. Világossága miatt idegenkedik a miszticizmustól, az értelmi miszticizmustól éppen úgy, mint az érzelmitől. Amaz túlságosan elvont, emez túlságosan idegen és férfiatlanul érzelmes volna számára. Mindehhez hozzájárul szellemiségének egy szerúsége. Nem a primitívséget értem ezen, hanem az ősi tehetőségnek gyermeteg egészségességét és természetességét.; A magyar lélek nem bonyolult, nem dekadens, nem kiélt, ereje nem „halk remegésekben” áll, jaj lett volna neki, ha kard és eke helyett „halk remegésekkel” akart volna ezer esztendeig fennmaradni! Egészbenvéve férfias nép; ahol igazán magyar a magyar, ott a férfiak a szebb példányok, a nő csak kísérőzene a férfiaság vezérszólamához. Sok tartalékerő rejlik még benne: ezer év óta van itt és még egyáltalában nem kopott el. Itt-ott látszik a kifáradás egy-egy önmagába házasodó rétegnél, főképpen a szaporaság megszűntében és a kényelmesebb foglalkozás kérése seben, de ez helyi tünet. Okos keveredéssel, elegyítéssel és megmunkálással ez nagyon hamar eltűnhetik.

Kedélyét tekintve, a magyar lélek uralkodó vonása a nyugodt, talán egykedvű külszín alatt elraktározott és rendben-tartott érzelmesség. Ezért van benne valami ellenmondó, néha meglepő. Sokszor nem olyannak bizonyul a magyar, mint amilyennek vártuk. Ez nem a lelke hamisságától vagy erkölcse

álnokságától van, hanem kedélyének a belső feszültségétől. Alapjábanvéve hallgató; nem is igen van kivel beszélnie, sem szántás-vetés, sem pedig verekedés közben nem lehet társalógni. A társalgás vagy kézműves, vagy papirosemberek foglalkozása. Ebből következik, hogy mondanivalói felgyűlnek s ha éppen nem történik meg vele az, ami a pásztorokkal, hogy a felgyűlt mondanivalót sem mondják el soha senkinek, ez néha kikívánczodik s ha jó emberére akad, poharazás közben beszédessé válik. Komolyságát néha átíti meglepő jókedve. Jókedvében mindig van valami komoly és fájo vonás. Ha gátló képzetek meglazulnak és lelke kicsordul, előttünk áll a sírva vigadó magyar, aki:

Úgy megdalol, táncol, vígad,
Hogy a szíve majd megszakad!

Ezekbe az ellentétekbe azonban nem könnyen megy át, bizonyos erőszak és törés kell hozzá, ami az érzelmek erejét és a kifejezés hevét fokozza. A csendes ember így válik duhajjává, a szelíd mérgessé és szilajjává. De azután – éppen ezért – hamar elviharzik, visszaesik egykedvűségébe, vagy zákányos lehangoltságába. Mozdulata tempós, megfontolt, szinte ünnepélyes, de tánca felülmúlja a forgósél sebességét s szívesen veti magát nyergét nem ismert vad ménre s az ember és állat eme nagyserű párbajában rendesen az ember győz.

A magyar erkölcsöt nézve, uralkodó vonását a férfiaságban látjuk. Ezzel együtt bizonyos keménység jár. Közeli szomszédság ide a büszkeség, a rátartásig. Ez bizony sokszor az üres gögig fokozódik. A rátartásból következik, hogy szeret imponálni, bár neki, alapjábanvéve nem imponál senki. Büszkeségből fényűző is tud lenni. Sohasem a maga érzése, szüksége és kívánsága szerint, hanem mindig azért, mert vak

mit meg akar mutatni, reprezentálni akar. Férfiasságába kegyetlenség is vegyül néha, de éppen úgy beleszövődik a nagy lelkűség is. Nem érzékenykedik, nem sápítózik, tettének következményeitől nem nád vissza, azt vállalja, de sokszor a gyengét ütni engedi, az ártatlant nem bántalmazza s ha jótettet kell visszafizetni, kedve telik a bőkezű fizetésben. Mindamellett alap természetere szerint ragaszkodik a földhöz, erősen összeszövődik a lelke ezzel a világgal; kevés benne a transcendentális hajlam. A földhöz való ragaszkodása ösztönös önvédelem. Mint ahogy az akác 8-10 méter mélyre nyújtja gyökerét a sívó homokbán, hogy a pusztító szelek ellen szilárd réteget kapva megálljon, úgy a magyar lélek is nagyon mélyen belebocsátotta gyökereit ebbe a földbe, a laza magyar homokba, hogy a tör ténelem szele el ne söpörje innen. Rátartisága, kedélyének zárt sága, belső emberének a mélysége, csak kirobbanó formában való megnyilvánulása és férfiassága érteti meg velünk azt, hogy a magyar ember szemérmes, legbelsőbb valójában nem szeret mások előtt megjelenni; vallásban, szerelemben, barátságban kerüli a könnyen csobogó lírát s mivel nagyon komolyan veszi érzéseit, szereti elrejtetni.

Ezeket ismerve, természetesnek találjuk a magyart a maga különös és jellegzetes életformáiban. Első helyre a virtuskodást teszem: ez különös magyar életforma. Oka az, hogy a csön des, egyhangú és egykedvű életben felgyűl egy csomó energia, a férfias természet keresi a veszedelmet, a rátartiság mindenre képes, ha kételkednek a fogadkozásában; a „majd megmutatom én” magatartás következik a magyar lélek imponálniakarásából. A halál, mint minden turáni eredetű népre, reá is kevésbé félelmes s az egész virtuskodás azért is alkalmas élet forma, mert összesűrítve, hirtelen lepergő, bámulatotkeltő cse lekménysorozatban az egész erőkészletet felhasználja, s azután visszavonulhat a maga régi, csöndes helyére. A magyarságnak

a sportban való teljesítménye is sokkal inkább a nagyszerű, kivételeket felmutató virtus, mintsem a tervszerű, céltudatos edzés és rendszeres gyakorlat eredménye. Másik jellemző élet formája a magyarnak a dekóurnkeresés. Először tekintély tartás, azután méltóságtudat, majd ünnepélyesség, végül repre zentáció; pompázó felvonulások, akár lakodalmak, akár ország gyűlések legyenek. Ilyenkor kiderül: mennyi ízlés, mennyi szín, mennyi pompakedvelés van a magyar emberben, akár barokk főúr, akár egyszerű paraszt. Itt látom a magyarozatát annak, hogy különösen két vallás tett mély hódítást a magyar nép szívében: egyik az egyszerű, világos, kemény, autonómiát adó és eleveelrendelést hirdető kálvinizmus; másik a színes, pompás, látványos katolicizmus, felvonulásaival, nagyszerű szertartásai val, csodálatos vizuális élményeivel. A magyar embernek tagolt, tömör, kisebb összefüggéseket megtartó szelleméből, azután erő teljes egyéni hajlamaiból, továbbá abból a tényből, hogy aki az ő fajtája, az családtag, aki nem az ő fajtája, az idegen vagy ellenség, egyszóval: a Kárpátövezte kar ám világhelyzetéből követ kezik, hogy szereti a pontos határokat, akár gyepű, akár barázda, akár jogszabály. Roppant élesen vitatja: kinek meddig tart a hatásköre. A maga portáján elismeri a gazdát úrnak, de nem engedi, hogy beleszóljon a szomszéd dolgába. Ez fejtette ki a magyarnak rendkívüli jogérzékét s ez a nagyon kifejlett jog érzék építette ki a magyar alkotmányt, a közjogi vonatkozású hatáskörök megállapításának ezt a nagyszerű intézményét. Az alkotmány egy állandó jogalkotási önvédelem a mindenkori királyi hatalommal, főurakkal, lázadó jobbagyokkal, rendi Magyarországgal, nemesi előjogokkal, hatalmas szövetséges álla mokkal szemben. A hadviselést és igazgatást a magyar férfi fő foglalkozásképpen űzte s ez éppúgy katonanemzetté tette, mint politikusnemzetté. Politikusnemzetnek, szakadatlanul jogi kér déseket megoldó embereknek, legfőbb fegyvere a szónoki

beszéd, ezért a szónoklás a magyarnál éppen olyan állandó és «jellemző életformává lett, mint pl. a görögöknél, ahol minden kérdésben egy millió alkalom szerint váltakozó esküdtbíróság döntött és akár magánjogi, akár közjogi, akár egyszerű érzelmi vagy értelmi döntésről volt is szó, két fél érveinek gondos meghallgatása és kimérése után jött létre a döntés. A magyar szónokiasság az idők folyamán értelmi jellegéből sokat veszített, mind nagyobb szerepet talált benne az érzelmi és a morális, azaz a rábíró elem. Ennek oka a magyar természet súlyosságában, szemlélődő voltában, nehézkességében rejlik. A magyar hajlik a keleti lomhaságra, a kor pedig gyors és nagy cselekedete két kíván, tehát a magyar életben állandóan zengett egy sarkalló, ösztökélő, lelkiismeretbe nyilaló profetikus szó a megmentő cselekedet érdekében. A legmegrázóbb profétizmus mellett ez az érzelmek felduzzasztásával, esetleg a nagy alkalmak aprópénzre váltásával és a zengő szavakkal való játékos visszaélés által az örök prófécia komoly, sürgető, jeremiási hangja mellé odaállította a hazafiaszkodó, egyesületeskedő retorikának pohárköszöntős szózuhatagát. Ez egyik magyar bűnre vezet át a szavattyúságra, majd a szószátyárságra, néha szájhősköedésre.

Világos dolog, hogy a magyar életforma a tervszerű és szótlan engedelmeskedés helyett a rendszeres ellenzékiesség. A magyar sohasem volt összetapadó nép, mindig laza összefüggésben élt, s inkább nagy egyéniségeket tudott termelni, mint nagy népet. Mi nagy egyéniségekből összetevődő kis nép vagyunk, míg ismerünk kis egyéniségekből összetevődő nagy népeket. A magyarnak már említett nehézkessége, jogászai gondolkozásmódja, autonómiát kereső természete engedelmességre nehezen kapott rá, ezért hamar ment ellenzékbe, de ha olyan gazdája akadt, aki kemény kézzel összeroppantott minden ellenzékiességet, megjuhászodott és szót fogadott. Minden nagy király ellen állandóan összeesküvéseket szöttek, minden nagy magyar király először a határon belül

verte le az összeesküvőket, azután ütközött meg a határon kívülről jövő ellenséggel.

Ez a sor betetőződik a magyar aktivitás csúcspontjában, a magyar katona életformájában. Soha senki az ellenkezőt nem állította, minden igaz ember, akár barát, akár ellenség, megerősítette, hogy a magyar egyike a legjobb katonáknak. Itt nem a hadvezéri lángelméről beszélek, nem is háborús társadalom szervezéséről, a hadseregigazgatásról, ezekben vitatható a magyar különös kiválósága. Beszélek magáról a háborús foglalkozásról s annak gyökeréről, a halálos veszélyű verekedésről. Ebben páratlan volt a magyar ezeréves történelme során bármikor. Az elveszített világháború, s a Trianonban széttört Magyarország páratlan értékű ajándékot és hős személyiséget állított elénk: a magyár katonát.

Mindeddig a cselekvő, vagy pedig pozitív életformák áttekintését végeztük. Van egy másik sorozata is a különös magyar életformáknak. Ezek között első helyen említem a magyar türelmet. „Nem az a legény, aki üti, hanem, aki állja”. Ez az ismerős szólás fejezi ki a magyarság rendkívüli passzív hősiességét. Más nép hasonló kedéllyel és értelmességgel százszor forradalomba ment volna, a magyar azonban túrt. Nem a jámbor, élehetlen, gyáva és lemondó türelem ez, hanem az elemekkel harcoló magyar léleknek a hihetetlen erőpróbája, amellyel példátlan terheket tud elhordozni. Ennek a türelemnek az elfajulása a tehetetlen beletörődés, a patópálos lelki magatartás. Ez is magyar vonás, szomorúan magyar; az egykedvűségnek olyan foka, amely a világon semmit sem tart érdemesnek arra, hogy megmozduljon érte. Van ebben valami fáradt érzéketlenség, kipusztulása az ép reflexeknek. A magyarnak még van egy utolsó, nagyon jellemző életformája: az, ahogy meg tud halni. Élni nem mindig tud, halni mindig szépen hal. Ezért olyan megrázó a Szózatban a „Jobb kor” és a „nagyszerű halál” dilemmája. A magyar passzi-

vitás itt megint hősvé válik, csodálatos erkölcsi tartalmat nyer s az ilyen halál, mint valami misztikus kenyér, nemzedékek életét táplálja. A magyar ezer szép halállal váltotta meg jogcímét az egyetlen csúnya életre.

A MAGYARSÁG, MINT ÉRTÉK

A MAGYARSÁG ONTOLÓGIAI KÉPE mellé most tegyük oda az axiológiait is. A magyarság nemcsak valóság, hanem érték is. Érték először kozmikus szempontból, a teremtettség jogán. Belehelyeztetett ebbe a világba, önálló és tiszta léthez jutott, épp annyi jogcíme van élni, mint bármely más létezőnek e világon. A magyarság kell, hogy legyen, azért, mert van. Lehet, hogy valakire nézve káros lehet, hogy másvalaki helyette jobbat ajánlana: Isten nem ezen a véleményen volt akkor, amikor megteremtette és a világba behelyezte.

A magyarság értékét biztosítja az is, hogy az emberi szellemnek sajátos minőségét adja, olyat, amelyet e világon senki más nem ad, csak a magyar és a magyarral az emberi szellem gazdagabbá és változatosabbá lesz. Ezt érezte ösztönszerűen Széchenyi, mikor arról beszélt, hogy az emberiséget meg kell ajándékoznunk egy nemzettel: a magyarral. Lehet-e nagyobb ajándékot adni az emberiségnek, mint egy önálló, tiszta formájú, egyeneslelkű nemzetet?

Ezt meg is tette a magyar. Ezer esztendő alatt egy darabnyi földön teremtett egy önelvű, egyéni művelődést. E nagy mű megalkotásánál nagy erkölcsi és szellemi erőkről tett tanúbizonyosságot. Keményen dolgozott, szorgalmas és takarékos volt, bátran verekedett „tékozolva híven életét” és vérével öntözte ezt a földet. Sorsdöntő órákban erkölcsi felelőssége tudatában és bölcsességgel járt. Ezzel létrehozott, kifejlesztett egy nyelvet, e

nyelvben egy európai mértékkel is megbecsülendő irodalmat. Létrehozott társadalmi rendet, jogrendszert, alkotmányt, európai szempontból is értékes alkotást. Hitéről bizonyosságot tett, alkotott műremekeket, igazat mondott és jót tett, bűneit megbánta, megvezekelt érte és reménységét nem engedte kilobbanni. Mindezzel a Közép-Dunamedence vezető nemzetévé vált. Kiegyenlített és összefoglalt, elválasztott és egybekapcsolt ellentétes művelődéseket, sokszor saját teste és saját lelke pusztulása árán.

Mindebből azonban még csak az következik, hogy a magyarság eddig értéknek bizonyította magát, kozmikus szempontból épűgy, mint emberi és történelmi szempontból, de nem következik az a nagy dolog, ami pedig reánkénzve lényegesen döntő: a magyarság nemcsak állapot, hanem feladat is, nemcsak olyasvalami, ami létezik, hanem olyasvalami is, aminek lennie kell. A magyarságnak is alaptörvénye az, hogy legyen. Ezért olyan mély a Széchenyi látása és olyan helyes az ő tanításának összefoglalása ebben a mondatban: „Magyarország nem volt, hanem lesz.” Ezt eredetileg Széchenyi így mondta: „lennie kell”; egyszóval nem prófétáit vele, hanem elénk írta a nemzet kategorikus imperativusát.

Van tehát két íratlan törvény, s ez a kettő egymással összefűgg. Az egyik az, hogy minden magyar ember köteles minél jobb magyarnak lenni, a másik pedig ez: magyarnak kell tartani azt az embert, azt a gondolkozásmódot, lelkeséget és cselekvést, amelyik ilyen meg ilyen. Meg kell keresnünk tehát a magyarságra nézve a helyes szabályt. Mi a magyarság normája?

Először állapítsuk meg a helytelen szabályt. A legáltalánosabb az, amikor egy nép vagy csoport magát a norma egyetlen letéteményesének véli s fenntartja azt a jogot, hogy ő dönt, ki mennyire üti meg a mértéket. Ez a jelenség egyetemesen emberi. Minden erkölcsi szabályozásnál előállott egy csoport, vagy

társaság, s azt igényelte, hogy az ő kezében van a kánon, a mérővessző, ő jogosult ítéletet mondani a helyes és a helytelen felől; egyedül bírja és egyedül illetékes alkalmazni a mértéket. Igen sokszor megtörtént, hogy egyetemes érvényű mértéknek mondta azt, amit ő saját maga a maga érdekében állapított meg. Ki ne látná ezt a gondolatot érvényesülni pl. a politikában? Azt lehet mondani, hogy ez a természetes politikai fonna. Egy párt, vagy csoport azt igényli magának, hogy ő állapítsa meg, ki a hívő, vagy a hitetlen, a becsületes, vagy a becsstelen, a jó hazafi, vagy a hazaáruló. Nem ritka eset ez Magyarországon sem, hiszen mi különösképpen politikus nemzet voltunk. Ezért volt az, hogy századokon keresztül keleti és nyugati magyar nem tartotta egymást jó hazafinak. Kuruc és labanc állandóan hazaárulózta egymást; hatvanhetes és negyvennyolcas szintén így cselekedett s mai nap sem ritkaság az, begy a liberális és konzervatív irányzatú ember egymást nemzetárulással vádolja.

Nem segít ezen a dolgon az sem, hogyha a magyarságra nézve akár általánosságban, akár valamelyik rész-jelentésére különösen a múltnak egyik-másik tiszta megfogalmazását vesszük alapul és azt általános szabállyá szélesítjük. Különösen látszik ez az erkölcsben és a művészetben. Az erkölcsben ott, ahol az egyszer magunkévá tett és a gyakorlat által beidegzett életformát gyermekeink vagy unokáink számára egyedül lehetséges formának tartjuk. Különösen érthető ez, mikor az erkölcsi életnek nem nagy, alapvető kérdéseiről van szó, hanem az alkalmazott etikának egyik-másik időleges kérdéséről, pl. a szokásokról, divatról, modorról. Mindaz, ami a magyarságból erkölcsi vonatkozás, főképpen ami a magyar embernek a nemzeti életben való erkölcsi magatartására vonatkozik, könnyen e csoport alá vehető. Épígy látható ez művészi vonatkozásban is. Egy nagy mester megoldási módjai, ezek a nagy győzelmek szabályokká válnak az iskola falain belül s a tanítványok nem tudnak más művészetet elképzelni, csak azt,

amelyik ezeknek a törvényeknek hódol. Ez az epigon korszak bölcsessége és minden művészi korszak epigon, amelyik egy láng címe eltűntétől a másik lángelme megérkeztéig tart. A „közbeeső idő”-ben érvényes ez a szabály. Mindenütt, ahol azt keresik, hogy mi a magyarság az irodalomban, a művészetben, könyven megtörténhetik, hogy egy klasszikus korszaknak, vagy egy nagy géniusznek az alkotásmódját egyetemes szabállyá szélesítik, s ami attól eltér, az nem magyar. Különösen az irodalomban, s különösen a legújabb időkben tehetünk erre vonatkozóan tapasztalatot. Nagy tehetségeket magyartalannak nyilvánítottak azért, mert másképpen írtak vagy alkottak, mint a művészetükben felléptükig uralkodó lángelme cselekedte.

Itt említem meg ennek negatív formáját, amikor a magyarságot a maga egészében valaki műveletlennek, elmaradottnak és ízléstelennek tartja, s azt hiszi, hogy a magyarság azonos a bundaszaggal, bürgepaprikással, kifent bajusszal és káromkodással. Aki európai műveltségű ember, az nem lehet magyar, mert európaiságot csak német, francia, angol szellemisséggel lehet elérni. A magyar csak paraszt lehet és sohasem lehet európai. Ismerjük ezt a hamis és gonosz, hála Istennek lealkonyulóban lévő felfogást.

Mindezek a megoldások a norma logikumának a félreértésén alapulnak. Megfelelnek arról, hogy minden norma csak mint forma lehet állandó; mihelyt tartalommal megtelik, többé nem szabály, nem mérték, hanem tény és eredmény. Pl. a norma csak azt mondhatja az irodalmi alkotásra nézve, hogy a magyar nyelv szellemével, kifejező erejének szélesítésével, a magyar történelmi folytonosság és a néplélek alkotásainak felhasználásával örökbecsű irodalmi mű alkotására törekedjünk. Ezt a normát nagyszerűen betöltötte Arany János, de Arany János maga még norma, mert túl és kívül rajta még mindig érvényes a szava, s el nem képzelhető, hogy minden irodalmi alkotás arany-

jánosi stílust viseljen, mert ez a magyarság alkotó géniuszának az elnyomórítása lenne. Nem lehet azt mondani, hogy csak az a politika magyar, amelyik akár a kurucos, akár a negyvennyolcas, akár a liberális, vagy totális állameszmét szolgálja, mert ezzel örökre elnyomórítanók a magyarság politikai géniuszának a szabad működését. Csak azt állíthatjuk, hogy olyan politikát kell követni, amelyik az egész magyarságnak, a magyarságnak, mint életegységnek fizikai, szellemi és erkölcsi megerősítéséhez, átnevesítéséhez vezet, s a magyarságot mennyiségben és minőségben egyaránt fokozza.

Meg kell tehát állapítanunk, hogy nincs sehol egy olyan tárgyi vonás, amely akár az irodalomban, akár a művészetben változhatatlan kánonul, mérővesszőül elismerhető volna, s amelyikről azt lehetne mondani, hogy ami ezt a jegyet magán hordozza, az magyar, amiből hiányzik ez a jegy, az nem magyar. Eltűnt korszakok, vagy megkövült művelődések alkotásait vizsgálva, történeti szemmel meg lehet pl. állapítani, hogy az ilyen meg ilyen építkezési forma tiszta görög lelemény és mindenütt, ahol jelentkezik, görög hatásra lehet következtetni, de mindaddig, amíg a görög szellem élő és alkotó szellem volt, nem lehetett volna zárlatot csinálni és azt mondani: a görög szellem ezentúl ezt meg ezt a mintát köteles követni, különben nem nevezhető görög szellemnek. Perikles-szel nem záródott le a görög szellem, nem záródott le Justiniánus-szal sem. Lehetséges pl. azt mondani, hogy Délkelet-Európában bármely nép zenéjében jelentkező pentatonikus forma kétségtelenül magyar hatásra vezethető vissza, mert a magyar zene valóban pentatonikus, de nem azért, mert magyar, hanem azért, mert ága és része annak az ősi ázsiai művelődésnek, amelynek bizonyos népfajokra és területekre érvényes szabálya a pentatonikus zene.

De azért balgaság volna azt gondolni, hogy a norma csak üres szabály és nincs benne semmi tartalom. Ugyancsak van: az

élet. A norma ugyanis nemcsak logikum, hanem élet is. Mint logikum egy formai szabály, független a mindenkori tartalmi megvalósulástól, hogy mindenikre érvényes lehessen. Mint élet, önelvű, titokzatos, megmagyarázhatatlan, magát eltartó létező. Nem tud más alkatot öltetni, csak ami a teremtettségéből követ kezik, például a bojtortjából sohasem lehet füge, de akárhány szór testesül meg, sohasem lehet azt mondani, ez a végső tőkék tes forma, mert az élet mindig nagyobb, elsőbb, mint a gyümölcs, s nem a fa függ a gyümölcstől, hanem a gyümölcs a fától. A normából azt, ami logikum, később ismerem fel, azt, ami élet: benső megrendüléssel, intuitíve megragadom, – ha van ben nem érzék iránta. Lehet, hogy nincs, s akkor örökre titok marad előttem. Mihelyt megragadom, meg is ismerem. Ez az ismerő munka két ágra oszlik. Egyik abból áll, hogy megismerem és öntudatosítom magamban a lényegét alkotó tartalmi vonásokat (ezt végeztük el az első részben) és lassankint megalkotom a norma főmalis, szabályozó természetéről szóló ismeretemet, tisztába jövök az érvényességével. (Ezt tesszük itt, a második részben.) Három lépésről van tehát szó, itt és most a magyarságnál. Egy alapmegrendülésről, ősi örök igenről, amellyel felfogok és visszhangozok egy titokzatos érzelemfeletti életet. A második és harmadik lépés elágazó: egyikkel megismerem ezt az életet a maga ezerféle megvalósulás formájában, s azt mondom: ez az, ez is az. A másik ágazat értékelő: akarom, szeretem, gyakorlom azt ami magyár, mint életfunkciót, mert abban az életem nő és hozza meg gyümölcsét.

Kiderül tehát, hogy a magyarság az irodalomban, a művészetben, tudományban, egyszóval az öncélú értékmegvalósítás terén nem anyagi, tárgyi alkatelem, hanem egy becsülő viszonyulás a magyarsághoz, mint értékes szellemiséghez. Az irodalmi, művészeti és tudományos alkotást magyarrá egy bizonyos lelkiiség teszi, amely

magában a műben vagy szerzőjében, illetve a kettő összefüggésében rejtőzködik és onnan sugárzik széjjel. Ennek különböző fokozatai és megnyilvánulási módjai vannak. Első az, hogy a magyarság örül önmagának, kedve telik önmagában, szereti azt, ami magyar. Ez valójában nem egyéb, mint az a magától értetődő tény, hogy a magyarság, mint valóság addig terjed, ameddig a magyarságnak, mint értéknek érvénye ér. Szereti mérhetetlenül ezt a földet, minden más föld felett, ahol ezeréves történelme lejátszódott. Szereti a magyar embert a maga külsejében, belsejében önmagáért, nem azért, mert mint egyén rokonszenves, hanem azért, mert magyar. Hazánkat sem azért szeretjük, mert szép, hanem azért, mert a mienk. Ki volna olyan balgatag, hogy édesanyját azért szeretné, mert szép, bájos, előkelő? Édesanyánkat azért szeretjük, mert az anyánk, s nem változtat a szeretetünkön, ha csak nem fokozza, az a tény, hogy csúnya, beteg, elhagyott és szegény. Gyermekeinket sem azért szeretjük, mert kiválóak, szeretetre méltóak, sőt jobban szeretjük az eszesnél a fogyatékos és az egészségesnél a bénát. Amikor magyarokká lettünk, nem szabad választásunkból lettünk magyarokká; ezt így vettük, létünknek, sorsunknak alkotórésze a magyarság. A magyarság szeretetében tehát az *Ámor Fati* végzettségére rejlik. A magyar ember szereti a fajtáját, minden hibája ellenére, s minél hibásabbnak látja, szeretete annál forróbb és emésztőbb iránta. Szeretnünk kell mindazt, amit ez a nép ezen a földön alkotott, a történelmét, a nyelvét, az alkotmányát, a művészetét, egész művelődését. Ereznünk kell, hogy a magyar művelődés a mi lételemünk, s úgy vagyunk vele, mint a hal a vízzel, rajta kívül nem tudjuk elképzelni magunkat és oda bárhonnan vissza-visszatérünk. Szeretnünk kell a magyarságot, mint ajándékot, akár sors, akár küldetés. Igent kell mondanunk erre az eleveelrendelésre, s alázatosan, de határozottan kell vállalnunk minden következményét. Amelyik műből ilyen magyarság

érezhető ki, ott mindegy, hogy az író milyen nyelven beszél, milyen alakokat szerepeltet, milyen világba helyezi művének személyeit, az az író és az a mű a magyarságnak, mint értékelési irányzatnak egyik élő darabja.

Mindebből az is következik, hogy a magyarság nemcsak valóság és érték, tény és szabály, hanem ezenkívül még hivatás, küldetés is. Minden magyar emberre áll pl. az a kötelesség, hogy minél jobb magyar legyen. Legyen jobb magyar általánosságban és részletekben is. Általánosságban szellemi erőinek a magyarság körül való központosításával, magyar öntudata fényesítésével, elmélyítésével, a magyar élet- és sorsközösség minél bensőbb átélésével. Részleteiben pedig a magyarság különböző megvalósítási módjának a fejlesztésével. Ez azt jelenti, hogy próbáljuk minél jobban és minél helyesebben beszélni a magyar nyelvet, nemcsak grammatikája, hanem muzsikája szempontjából is. Igyekezzenek minél jobban megismerni a magyar történelmet, mint olyan valamit, ami az én életemnek, sorsomnak hátrafelé kivetített, legyezőszerű én szétfeszített alkotórésze. Vegyek fáradságot arra, hogy ismerjem meg a magyar embert a maga néprajzi sajátágaiban és alkotásaiban. Vegyem körül magam azzal, amit a magyar lélek alkotott művészetben, tudományban, néprajzban. Éreznek roppant felelősséget, amikor a nemzet sorsáról kell határoznom és egész életemet rendeljem alá a nemzet és benne a magyarság érdekének. Tudjam megvédeni a magyart ellenségeivel és önmagával szemben is. Mutassak rá arra, ami a magyarban szép, jó és nemes, s ezt ne engedjem kétségbevonni vagy elhomályosítani; de lássam meg a magyar hibákat és bűnöket, s indítsak kemény harcot ellene. A bűnt mindig gyűlöli a jóakarató ember, de leginkább akkor, amikor a szívéhez legközelebb eső lényeket pusztítja. Mindent el kell követnünk, hogy népünk magához térjen, bünbánatot tartson, elforduljon vétkeiktől és előre haladjon az új életben. A prófécia tüze, az ítélet keserű-

sége és az ostorozás súlya egyenes arányban áll a szeretet mély ségével és igazságával. Ebben a magyarságért vívott nagy etikai harcban egy ponton bizonyosan győzelmet arathatok, egy embert meg tudok szabadítani nemzeti bűneink és gyarlóságaink bilincseitől: önmagamat. Ha kicsiny vagyok is, lehetek nyereség a magyarság számára.

Magyarnak lenni nemcsak tény, nemcsak érték, hanem küldetés is, művészi szenvedély, alkotó vállalkozás, megvalósítandó életcél. Mondhatom tehát, hogy magyarság az a szenvedély, amely ezen a földön mindent magyarrá akar tenni, legelső sorban azt, ami különben is az. Mondhatom, hogy nagy összeesküvés, titkos forradalom, vérszerződés arra, hogy a döntés pillanatában uralkodó gondolatá az váljék bennünk, amitől magyarrá lesz a magyar, s a magyar szellemiség becsületesebbé és nemesebbé válik.

Végül még csak azt kell megállapítanunk, hogy a magyarságnak mint erkölcsi és szellemi valóságnak a tömörítése, a fokozása kétféleképpen történhetik: egy formai és egy tartalmi úton. Formai úton akkor, ha minél inkább öntudatosítom, minél tisztább fogalmat alkotok róla, tartalmát minél bensőbben és biztosabban ragadom meg s minél határozottabban és szenvedélyesebben mondom igent és áment a magyarság fényére és becsére. Másodszor azzal, ha a magyarságot formai tényezőnek nézem és minél nemesebb emberi tartalmat igyekszem elhelyezni benne. Két egyformán jó magyar közül magyarnak is az a különb, aki igazabb, becsületesebb, hívebb és önfeláldozóbb. A magyarság akkor lesz teljessé, ha minél tisztább öntudattal és minél nemesebb erkölcsiséggel párosul.

A magyarság a tiszta szellem és jó akarat úgy, amint ennek a népnek természeti, szellemi és történelmi egyéniségében megjelenik mint tény és megvalósul mint érték.